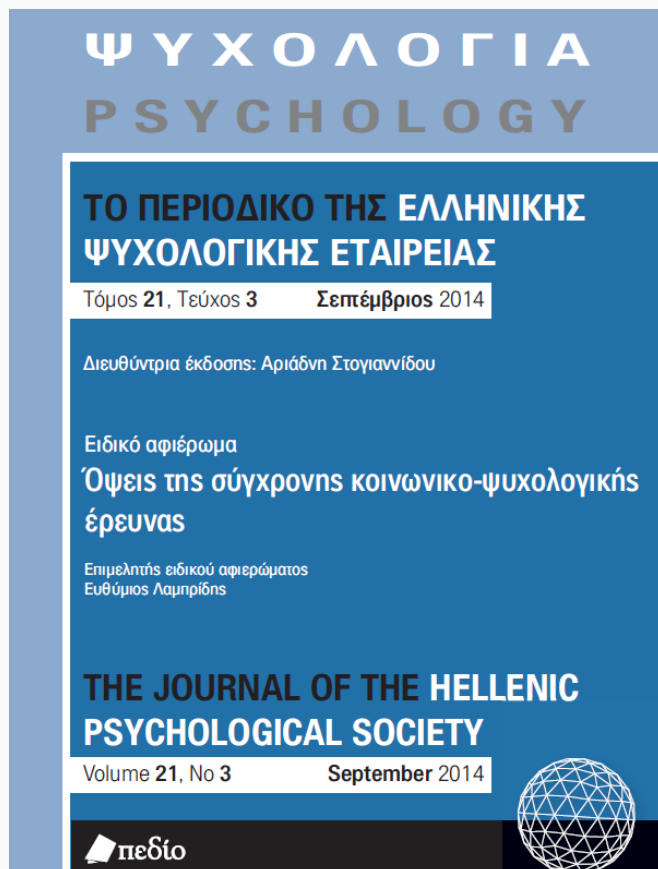

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 21, No 3 (2014)

Aspects of current social-psychological research: Introduction

Ευθύμιος Λαμπρίδης

doi: [10.12681/psy_hps.23278](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23278)

Copyright © 2020, Ευθύμιος Λαμπρίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Λαμπρίδης Ε. (2020). Aspects of current social-psychological research: Introduction. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 21(3), 233–241. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23278

Όψεις της σύγχρονης κοινωνικο-ψυχολογικής έρευνας: Εισαγωγή

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Εισαγωγή έχει δύο βασικούς στόχους: Πρώτον, να ορίσει την έννοια και το περιεχόμενο του επιστημονικού πεδίου της κοινωνικής ψυχολογίας εστιάζοντας την προσέγγισή της στο επιστημονικό και επιστημολογικό περιεχόμενο του. Έτσι, φιλοδοξεί να αναδείξει τη διαχρονική εξέλιξη της επιστημονικής στόχευσής του μέσα από την αναφορά στα θέματα και τις μεθόδους έρευνας που καθόρισαν την σχετική επιστημονική παραγωγή. Επίσης, να επιστημονοποιήσει τη συνεισφορά των ελλήνων κοινωνικών ψυχολόγων και να τονίσει τη θέση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνικής ψυχολογίας εντός και εκτός των ορίων της χώρας. Δεύτερον, να παρουσιάσει κριτικά τις εργασίες που φιλοξενούνται στο συγκεκριμένο ειδικό αφιέρωμα του περιοδικού *Ψυχολογία* προσφέροντας στον αναγνώστη μια συνοπτική εικόνα του θέματος, της θεωρητικής βάσης, των ερευνητικών μεθόδων, των ευρημάτων και των συμπερασμάτων της κάθε μιας από αυτές.

Η κοινωνική ψυχολογία θεωρείται ένας από τους βασικότερους, αν όχι ο πιο βασικός, κλάδος της ψυχολογικής επιστήμης (Mikulincer, Shaver, Borgida, Bargh, 2015). Η κεντρικότητα και η ειδική βαρύτητά της στον «χάρτη» της Ψυχολογίας οφείλεται στο περιεχόμενό της αυτό καθαυτό. Δηλαδή, είναι ο κλάδος της ψυχολογίας που για να μελετήσει την ανθρώπινη συμπεριφορά και να προσφέρει προτάσεις που θα συντελέσουν στην εξήγησή της, θέτει ως βασικό πυλώνα της σκέψης της την ακόλουθη πτυχή της πραγματικότητας που είναι σε όλους γνωστή μέσα από την εμπειρία της ίδιας της ζωής: Το γεγονός ότι από τη στιγμή που ερχόμαστε στη ζωή –και έκτοτε συνεχώς– είμαστε ανάμεσα σε ανθρώπους. Συνυπάρχουμε, επικοινωνούμε, αλληλεπιδρούμε: άμεσα, έμμεσα, συμβολικά, φανταστικά (Dovidio, 2013). Συνάμα, από

την πρώτη στιγμή της ζωής διαθέτουμε την ιδιότητα μέλους κοινωνικών ομάδων κι όσο προχωρούμε στη ζωή οι ιδιότητες αυτές αυξάνονται γεωμετρικά. Άλλες μας αποδίδονται κι άλλες τις επιλέγουμε οι ίδιοι. Είτε έτσι, είτε αλλιώς, όταν, τελικά, σκεφτόμαστε τον εαυτό και καλούμαστε να μιλήσουμε για εμάς τους ίδιους προσδιορίζοντας το ποιοι είμαστε, τείνουμε να απαριθμούμε τις ιδιότητες μέλους κοινωνικών ομάδων στις οποίες ανήκουμε σε ένα σιωπηρά αντιδιασταλτικό σχήμα στο πλαίσιο του οποίου –και ταυτόχρονα με την παραπάνω διαδικασία– οι ομάδες στις οποίες δεν ανγνωρίζουμε τον εαυτό μας ως μέλος υπονοούνται, καθορίζοντας, όμως, σημαντικά την έννοια του «εγώ» μέσα από μια διεργασία διάκρισης και συνάφειας με το «εμείς» και το «εκείνοι» (Turner & Reynolds, 2010).

1. Διεύθυνση: Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Αυτή, ακριβώς, είναι η ουσία της κοινωνικής ψυχολογίας. Αποπειράται να μελετήσει το άτομο όχι ως μια ξεχωριστή οντότητα, αποκομμένη από τα μέρη του κοινωνικού της περιβάλλοντος, αλλά ως δρών υποκείμενο της ατομικής-προσωπικής και συνάμα κοινωνικής του πραγματικότητας: Του ατόμου που βρίσκεται σε συνεχή διαλεκτική με την κοινωνία η οποία συντίθεται από δυναμικά συμπεριφερόμενα μέρη, όλα εκείνα τα άτομα που την συναπαρτίζουν (Παπαστάμου, 2001). Η κοινωνική ψυχολογία εστιάζει τον ερευνητικό της φακό στο σημείο συνάρθρωσης του ατομικού με το συλλογικό, του ψυχολογικού με το κοινωνικό και αντιμετωπίζει το άτομο όχι ως αδιαφοροποίητο μέρος μιας κοινωνικής μάζας, αλλά ως δυναμικό παράγοντα συν-, και συνάμα ανα-, διαμόρφωσης ενός κοινού γίνεσθαι (Ναυρίδης, 1994: Παπαστάμου, 1989). Σε αντίθεση με άλλους κλάδους της ψυχολογικής επιστήμης, η κοινωνική ψυχολογία δεν τοποθετεί το άτομο απέναντι από την κοινωνία, ούτε μελετά την ανθρώπινη συμπεριφορά θέτοντας τα δύο μέρη του ενδιαφέροντός της (άτομο και κοινωνία) σε δυο αντίπερα όχθες ενός επιστημολογικού «ποταμού». Αντίθετα, έρχεται να μελετήσει και να εξηγήσει την ανθρώπινη συμπεριφορά ορίζοντας σε θέση κεντρική και περίοπτη τη σχέση ανάμεσα στο ατομικό και το κοινωνικό, την επίδραση που το πρώτο έχει στο δεύτερο και *vice versa*, αναδεικνύοντας τη μοναδική, λεπτή και εξαιρετικά ποικίλη μείξη του ψυχολογικού με το συλλογικό, του αυτο-αναφορικού με το ετερο-αναφορικό, στο σημείο που συναρθρώνονται και δυναμικά επηρεάζουν το ένα το άλλο. Δεν είναι επαρκής η απόπειρα ερμηνείας της συμπεριφοράς του ατόμου χωρίς την κατανόηση της επίδρασης των ομαδικών του υπαγωγών σε αυτό που θεωρεί ότι είναι και σε αυτό που επιλέγει να πράξει ατομικά και συλλογικά. Δεν είναι επαρκής η προσπάθεια μελέτης των κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών σε μικρές και μεγάλες ομάδες χωρίς την εξέταση της επίδρασης που ασκούν σε αυτές το άτομο –συστατικό μέρος τους– και τα χαρακτηριστικά του.

Η κοινωνική ψυχολογία, αν και σχετικά νέα επιστήμη, κατόρθωσε πολύ σύντομα να προσελκύσει το ενδιαφέρον χιλιάδων ερευνητών και να καθιε-

ρωθεί ως ένας από τους βασικότερους κλάδους της Ψυχολογίας (Crisp & Turner, 2014). Στο πέρασμα του τελευταίου, περίπου, αιώνα, αναρίθμητες είναι οι εκδόσεις με αντικείμενο την κοινωνική ψυχολογία, δεκάδες τα επιστημονικά περιοδικά που δημοσιεύουν επιστημονικές εργασίες με κοινωνικο-ψυχολογική θεματολογία. Ενδεικτικοί είναι οι αριθμοί που προκύπτουν από την αναζήτηση στον Μελετητή της Google και στην αντίστοιχη βάση βιβλίων (Google books) της ίδιας μηχανής: 2.710.000 τα βιβλία στα οποία γίνεται αναφορά στον όρο «κοινωνική ψυχολογία». 1.580.000 οι αναφορές στον Μελετητή για τον ίδιο όρο. Στη διάρκεια αυτών των δεκαετιών οι κοινωνικοί ψυχολόγοι μελέτησαν και συνεχίζουν να μελετούν μια ευρύτατη γκάμα θεμάτων που η τυπολογία της μελέτης της κοινωνικο-ψυχολογικής πραγματικότητας του W. Doise (1980) μπόρεσε να οργανώσει σε 4 –καταρχήν– επίπεδα ανάλυσης (ενδο-ατομικό, δι-ατομικό, δι-ομαδικό και ιδεολογικό) κατορθώνοντας να προσφέρει τη δυνατότητα ταξινόμησης σημαντικά διαφορετικών μεταξύ τους θεματικών όπως (ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν) οι στάσεις, η κοινωνική νόηση, η κοινωνική απόδοση, η αντίληψη για τα πρόσωπα, οι στενές διαπροσωπικές σχέσεις, η φιλο-κοινωνική συμπεριφορά, οι διαδικασίες στις ομάδες, οι διομαδικές σχέσεις και τα σχετικά φαινόμενα, η κουλτούρα, η κοινωνική ταυτότητα, η κοινωνική επιρροή, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις. Παράλληλα, κοινωνικο-ψυχολογικές θεωρίες αποτέλεσαν και αποτελούν τη βάση για τη μελέτη καίριων ζητημάτων και τη θεμελίωση ακρογωνιαίων οριζουσών άλλων κλάδων της ψυχολογικής επιστήμης, όπως για παράδειγμα, της εκπαιδευτικής ψυχολογίας, της ψυχολογίας της επικοινωνίας, της ψυχολογίας των οργανισμών, της ψυχολογίας του καταναλωτή.

Χρησιμοποιώντας ποικίλες μεθόδους συλλογής δεδομένων, όπως τα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς, οι συνεντεύξεις, η πειραματική έρευνα πεδίου και εργαστηρίου και η παρατήρηση, η διεθνής κοινωνικο-ψυχολογική έρευνα μπόρεσε να προσφέρει σημαντικά ευρήματα, πολλές φορές περισσότερο εφαρμόσιμα από αυτά άλλων, πιο «εφαρμοσμένων», κλάδων για να εξηγήσει την ανθρώπινη συμπεριφορά. Για αρκετές δεκαετίες η

κοινωνικο-ψυχολογική έρευνα κινήθηκε σε δύο παράλληλες (;) ράγες που προσδιόρισαν οι διαφορετικές επιστημολογικές αφητηρίες μεγάλων σχολών σκέψης στο χώρο. Η διάκριση ανάμεσα στην «ψυχολογική» και την «κοινωνιολογική» κοινωνική ψυχολογία δίχασε το επιστημονικό κοινό του κλάδου και αποτυπώθηκε σε μια σειρά από υπο-κλάδους όπως η κλινική κοινωνική ψυχολογία, η κριτική κοινωνική ψυχολογία, η πολιτική κοινωνική ψυχολογία, η διαπολιτισμική κοινωνική ψυχολογία, η κοινωνική γνωστική ψυχολογία και άλλες. Περισσότερο, όμως, το εύρος του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου και ο διαγκωνισμός των δύο κυρίαρχων συριστώσων του –της κοινωνιολογικής και της ψυχολογικής– διαμόρφωσαν θεωρητικά και μεθοδολογικά στεγανά που διαχώρισαν σημαντικά την αποδοχή, επικοινωνία και συνεργασία των δύο αυτών συριστώσων και απένειμαν δικαιώματα αποκλειστικότητας σε μεθόδους έρευνας και θεωρητικές βάσεις κατασκευάζοντας μια αίσθηση αγεφύρωτου χάσματος ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις –πράγμα, που έδωσε χώρο στη διατύπωση ερωτημάτων σχετικά με το πόσες κοινωνικές ψυχολογίες υπάρχουν, τελικά; (ενδεικτικά: Stryker, 1977; Boutillier, Roed, Svendsen, 1980) Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, η μελέτη των διεθνών δημοσιεύσεων (εργασιών σε επιστημονικά περιοδικά, συλλογικών εκδόσεων και μονογραφιών) παραπέμπει στα ακόλουθα: Πρώτον, ότι τα ίδια θέματα μπορούν να μελετηθούν από διαφορετικές αφητηρίες και γωνίες θέασης χωρίς τα συμπεράσματα της μιας να αποκλείουν αυτά της άλλης. Δεύτερον, ότι μέθοδοι έρευνας «παραδοσιακά» και «αποκλειστικά» χρησιμοποιούμενες από τη μια ή την άλλη σχολή σκέψης εφαρμόζονται από ερευνητές τόσο της μιας όσο και της άλλης προσέγγισης. Τρίτον, ότι γίνεται αισθητή η τάση συνδυασμού ερευνητικών μεθόδων και θεωρητικών αφητηριών για τη μελέτη των ίδιων θεμάτων. Τέταρτον, ότι η μεγάλη εξειδίκευση στην επιλογή των θεμάτων της έρευνας στην κοινωνική ψυχολογία αναδεικνύει την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του ερευνητικού στόχου σε ζητήματα πιο μεγάλη και πιο κοντά στην πραγματικότητα ατόμων και κοινωνιών, ανεξάρτητα από την ψυχολογική ή κοινωνιολογική τους εστίαση. Ειδικά την τελευταία

δεκαετία η κοινωνικο-ψυχολογική έρευνα μοιάζει να πραγματοποιεί στροφή προς τον ρεαλισμό (sic) παρέχοντας χώρο έκφρασης σε όλες τις φωνές και δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή σε ζητήματα που απασχολούν την καθημερινότητα του ατομικού και συλλογικού «εδώ και τώρα». Το ερώτημα, ωστόσο, μοιάζει να συνεχίζει να υφίσταται: Μπορεί η μια κοινωνική ψυχολογία να αποδεχτεί και να συσυπάρξει με την άλλη σε ένα πλαίσιο αποδοχής της επιστημολογικής διαφορετικότητας ως στοιχείου οικοδόμησης γεφυρών εμπιστοσύνης, ώστε να ωφεληθεί το ίδιο το επιστημονικό πεδίο, που και οι δύο σχολές σκέψης μοιάζουν να αντιμάχονται προκειμένου να διαφυλάξουν την αποκλειστικότητα του προνομίου προάσπισης και προαγωγής του; Η απάντηση, ασφαλώς, μοιάζει να εναπόκειται στις επιλογές των ίδιων των κοινωνικών ψυχολόγων.

Μέσα σε αυτή την ραγδαία μεταβαλλόμενη πραγματικότητα του κοινωνικο-ψυχολογικού ερευνητικού γίγνεσθαι η ελληνική ερευνητική κοινωνικο-ψυχολογική παραγωγή μοιάζει να εναρμονίζεται με το πνεύμα των διεθνών ερευνητικών τάσεων, τόσο σε επίπεδο θεματολογίας, όσο και σε επίπεδο θεωρητικών αφητηριών και μεθοδολογικών επιλογών. Η χώρα μας, αν και μικρή, έχει την τύχη να διαθέτει έναν σημαντικό αριθμό κοινωνικών ψυχολόγων τόσο στα ελληνικά Α.Ε.Ι, όσο και σε άλλους φορείς έρευνας και επιστημονικής παραγωγής οι οποίοι παρά τις μεγάλες δυσκολίες υλοποίησης επιστημονικής έρευνας λόγω της μηδαμινής χρηματοδότησης και των σοβαρών ελλείψεων στο επίπεδο των υποδομών, υπηρετούν με συνέπεια την επιστήμη και παράγουν σημαντικό έργο που διακρίνεται για την ποιότητα και την ποικιλία του στην επιλογή των θεμάτων που μελετά και των μεθόδων έρευνας που υιοθετεί. Τις τελευταίες δεκαετίες έλληνες κοινωνικοί ψυχολόγοι επιμελήθηκαν υψηλής ποιότητας συλλογικούς τόμους, δημοσίευσαν πρωτότυπες εκδόσεις και εργασίες σε κορυφαία διεθνή επιστημονικά περιοδικά, υπήρξαν κριτές και μέλη της εκδοτικής ηγεσίας καταξιωμένων διεθνών επιστημονικών περιοδικών, κατέλαβαν υψηλότατες θέσεις στην διοίκηση διεθνών επιστημονικών εταιρειών του χώρου. Συνάμα, μελέτησαν μα σειρά από κοινωνικο-ψυ-

χολογικά φαινόμενα που αναδύθηκαν στην Ελλάδα της κρίσης και εξήγησαν μέσα από την έρευνα ειδικότερων και γενικότερων θεμάτων την συμπεριφορά ομάδων του ελληνικού πληθυσμού στο σήμερα, συνεισφέροντας πολύτιμα ερευνητικά δεδομένα στον συνεχιζόμενο σχετικό διάλογο σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο.

Το παρόν ειδικό τεύχος βασικό σκοπό έχει να αποτυπώσει αυτά, ακριβώς, τα χαρακτηριστικά της τρέχουσας ελληνικής ερευνητικής κοινωνικο-ψυχολογικής παραγωγής. Οι εργασίες που δημοσιεύονται εδώ ανακοινώθηκαν τον Μάη του 2014 στην επιστημονική διημερίδα της κοινωνικής ψυχολογίας που διοργανώθηκε στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στην Κομοτηνή. Σκοπός της εκδήλωσης ήταν να συγκεντρώσει μια σειρά από σημαντικούς έλληνες κοινωνικούς ψυχολόγους σε μια συνάντηση για να αναδειχθεί ο πλούτος και η ποιότητα της ελληνικής κοινωνικο-ψυχολογικής σκέψης. Είναι κατανοητό ότι όπως σε μια επιστημονική εκδήλωση δεν είναι δυνατό να φιλοξενηθούν ταυτόχρονα όλοι οι αξιολογοί επιστήμονες του χώρου, έτσι και σε ένα ειδικό αφιέρωμα είναι πρακτικά αδύνατο να υπάρχει παρουσία και συνεισφορά όλων των εκλεκτών ελλήνων κοινωνικών ψυχολόγων.

Στον παρόντα τόμο με τίτλο «Όψεις της σύγχρονης κοινωνικο-ψυχολογικής έρευνας» φιλοξενούνται επτά (7) εργασίες που αποτυπώνουν ένα μέρος της σύγχρονης κοινωνικο-ψυχολογικής παραγωγής, διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα ζητήματα που πραγματεύονται και χρησιμοποιούν μια αξιοπρόσεκτη ποικιλία ερευνητικών μεθόδων προκειμένου να μελετήσουν τα θέματά τους. Συγκεκριμένα:

Η εργασία των **Α. Παπαστυλιανού** και **Ε. Παπαδημητρίου** μελετά τη *συλλογικότητα, τον ατομικισμό, τις περιβαλλοντικές αξίες, τη συμπεριφορά και τον ρόλο των περιβαλλοντικών στάσεων φοιτητών σε Ελλάδα, Κύπρο και Ελβετία*. Πρόκειται για μια πρωτότυπη εμπειρική έρευνα που στοχεύει στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της τάσης προς τον ατομικισμό ή/και τη συλλογικότητα, της ιεράρχησης των περιβαλλοντικών αξιών και της σχετικής συμπεριφοράς. Επιπρόσθετα, η έρευνα προσπαθεί να διευκρινίσει τον ενδεχόμενο διαμε-

σολαβητικό ρόλο που διαδραματίζουν οι στάσεις σε σχέση με τις κοινωνικές αξίες και την περιβαλλοντική συμπεριφορά. Τα κύρια ζητούμενα της έρευνας αξιολογήθηκαν με τη χρήση ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς. Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι αρκετά μεγάλος ($n = 669$) και ιδιαίτερη αξία για την αποτίμηση των ευρημάτων έχει η διαπολιτισμική διάσταση της μελέτης καθώς σε αυτή συμμετέχουν νέοι και νέες από τρεις ευρωπαϊκές χώρες. Η διαχείριση των δεδομένων γίνεται με τη χρήση σύνθετων και ιδιαίτερα απαιτητικών στατιστικών αναλύσεων (π.χ. ανάλυση διαδρομών)– πράγμα, που επιτρέπει την εξαγωγή ενδιαφερόντων συμπερασμάτων σχετικά με την επίδραση των στάσεων για το περιβάλλον ως καθοριστικής μεταβλητής για την εξήγηση των κοινωνικών αξιών και της σχέσης τους με τη στάση και δράση σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν τη σχέση ανάμεσα στον προσανατολισμό προς τον ατομικισμό / συλλογικότητα, τις περιβαλλοντικές αξίες και τη συνακόλουθη συμπεριφορά. Έπειτα, αναδεικνύουν τις διαφορές ανάμεσα στους Ελβετούς από τη μια, και Έλληνες και Κύπριους συμμετέχοντες από την άλλη, ως προς την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον. Οι διαφορές που εντοπίζονται ως προς αυτό ερμηνεύονται στη βάση των προτεραιοτήτων συγκεκριμένων τύπων αξιών που οι συμμετέχοντες σε αυτές τις χώρες τείνουν να ιεραρχούν υψηλότερα. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το ότι κυρίως στην περίπτωση της Ελβετίας διαπιστώνεται ο ρόλος των περιβαλλοντικών στάσεων ως κρίσιμης μεταβλητής που διαμεσολαβεί μεταξύ κοινωνικών αξιών και συμπεριφοράς. Οι συγγραφείς πραγματοποιούν μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση ως προς την εξήγηση αυτού του ευρήματος.

Η εργασία της **Α. Μαντόγλου** έχει τίτλο: *Ελλάδα, διακύβευμα μνήμης και λήθης: περηφάνιας, τραύματος και ντροπής*. Πρόκειται για μια πρωτότυπη πειραματική έρευνα πεδίου που γεφυρώνει τις επιστήμες της κοινωνικής ψυχολογίας και της ιστορίας προκειμένου να μελετήσει τον ρόλο της ηλικίας, του φύλου, της ενδο-εθνικής ταύτισης και της πολιτικής τοποθέτησης στην ανάκληση της μνήμης και της λήθης του ιστορικο-εθνικού πα-

ρελθόντος της Ελλάδας σε συνθήκες περηφάνιας, τραύματος και ντροπής. Το δείγμα της έρευνας χωρίζεται σε δύο μέρη: Αφενός μεν μαθητές Λυκείου, αφετέρου δε άτομα από το γενικό πληθυσμό. Ο πειραματικός σχεδιασμός βασίζεται στην ενεργοποίηση του ιστορικού παρελθόντος της Ελλάδας μέσα από την ανάγνωση κειμένων αντιστοιχών των τριών συνθηκών που καθορίζουν την ερευνητική στόχευση της εργασίας. Η λειτουργία της μνήμης και της λήθης ως «φάρμακο» και ως «φαρμάκι» προσφέρουν μια ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα βάση για την κατανόηση της λειτουργίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στο εύρημα που αφορά στην ανάδυση τεσσάρων εκούσιων και ακούσιων οργανωτικών αρχών σκέψης του ιστορικού παρελθόντος της Ελλάδας: α) μιας ισχυρής και κυρίαρχης μνήμης, β) μιας ηγεμονικής μνήμης περηφάνιας, γ) μιας τραυματικής λήθης και δ) μίας λήθης ντροπής. Οι αρχές αυτές, ωστόσο, δεν βρέθηκαν να συσχετίζονται συστηματικά με μεταβλητές όπως η ηλικία, το φύλο, η πολιτική ταυτότητα και η ενδοεθνική ταύτιση των συμμετεχόντων –γεγονός, που δεν προσφέρει υποστήριξη στην έννοια των εθνικών συλλογικών κατασκευών. Τα ευρήματα συζητούνται διεξοδικά και κατορθώνουν να αναδείξουν την σπουδαιότητα των εννοιών της ιστορικής μνήμης και λήθης ως σημαντικών οριζουσών για τη μελέτη της ταυτότητας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Η εργασία των **Α. Χαντζή** και **Κ. Τσαντίλα** έχει τίτλο: *Τυφλός και εποικοδομητικός πατριωτισμός, συλλογικός ναρκισσισμός και επιθετικότητα ενάντια σε εξω-ομάδες*. Η πρωτότυπη αυτή εμπειρική έρευνα είναι η πρώτη που χρησιμοποίησε σε ελληνική προσαρμογή και σε ελληνικό δείγμα τις κλίμακες για τις τρεις μορφές εθνικής αφοσίωσης και επίσης η μόνη που εξετάζει το πως αυτές σε συνδυασμό με τις δύο μορφές προκατάληψης, τη φανερή και την κρυφή, επιδρούν στην υποστήριξη επιθετικών πράξεων κατά εξω-ομάδων. Η έρευνα πραγματοποιείται στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης με στόχο να μελετήσει τις επιδράσεις διαφορετικών μορφών αφοσίωσης στην εθνική εσωομάδα, όπως του τυφλού και εποικοδομητικού πατριωτισμού καθώς και του συλλογικού ναρκισσι-

σμού στην υποστήριξη επιθετικών πράξεων ενάντια σε εξω-ομάδες χαμηλής και υψηλής κοινωνικής θέσης (μετανάστες vs. Γερμανοί). Πέρα, όμως, από αυτό η παρούσα έρευνα ενδιαφέρεται να εξετάσει τον διαμεσολαβητικό ρόλο των δύο όψεων της προκατάληψης στην υποστήριξη επιθετικών πράξεων κατά των δύο αυτών κοινωνικών ομάδων. Έχοντας ως δείγμα 124 άνδρες και γυναίκες οι ερευνήτριες χορήγησαν συστοιχία ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς προκειμένου να συλλέξουν τα πρωτογενή τους δεδομένα. Εφαρμόζοντας ένα σύνθετο μοντέλο στατιστικής ανάλυσης (ανάλυση διαδρομών) κατέληξαν σε μια σειρά από ενδιαφέροντα συμπεράσματα που μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: Ο συλλογικός ναρκισσισμός επηρεάζει έμμεσα την υποστήριξη επιθετικών πράξεων τόσο εναντίον των μεταναστών όσο και εναντίον των Γερμανών, μέσω της επίδρασής του στις δύο όψεις της προκατάληψης. Ο τυφλός πατριωτισμός επηρεάζει την υποστήριξη επιθετικών πράξεων μόνο κατά των μεταναστών, τόσο άμεσα όσο και μέσω της επίδρασής του στην «φανερή» προκατάληψη. Ο εποικοδομητικός πατριωτισμός έχει άμεση και αρνητική επίδραση στην υποστήριξη επιθετικών πράξεων κατά των Γερμανών. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος των δύο όψεων της προκατάληψης εντοπίζεται σε στατιστικά σημαντικές σχέσεις που υποδεικνύουν ότι την ισχυρότερη συνολική επίδραση στην υποστήριξη επιθετικών πράξεων κατά των μεταναστών ασκούν η «κρυφή» προκατάληψη και ο τυφλός πατριωτισμός. Αξιοσημείωτη είναι η ένταξη του ερευνητικού σχεδιασμού και της ερμηνείας των ευρημάτων σε ένα σαφές θεωρητικό πλαίσιο, αυτό της ενοποιημένης θεωρίας της απειλής για την προκατάληψη, που επιτρέπει την διατύπωση στην ενότητα της Συζήτησης ενός στέρεου συλλογισμού για την κατανόηση της υπό μελέτη θεματικής.

Η εργασία του **Π. Κορδούτη** εξετάζει τη χρήση του προφυλακτικού από τους Έλληνες νέους ενήλικες στις στενές διαπροσωπικές του σχέσεις και συγκεκριμένα τον ρόλο της χρήσης του προφυλακτικού κατά την έναρξη των σεξουαλικών σχέσεων των νέων ανθρώπων καθώς και των χαρακτηριστικών της στενής διαπροσωπικής τους σχέσης. Η έρευνα αναδεικνύει τη διαμόρφωση της

συνήθειας της χρήσης του προφυλακτικού από τους νέους ανθρώπους ως σημαντικής παραμέτρου για την ερμηνεία της λήψης μέτρων προστασίας κατά την ερωτική επαφή. Συγκεκριμένα τα παρόντα ευρήματα υπογραμμίζουν ότι η σύνδεση της έναρξης της σεξουαλικής ζωής με τη χρήση του προφυλακτικού δύναται να εγκαθιδρύσει μια ισχυρή συνήθεια χρήσης του προφυλακτικού σε όλη τη διάρκεια μιας σχέσης και γενικότερα στην σεξουαλική ζωή των ατόμων. Συνάμα, στοιχεία που είναι ιδιαίτερα έντονα κυρίως στην αρχή μιας σχέσης –όπως το πάθος και η έντονη σεξουαλική επιθυμία– και λειτουργούν ως αντι-κίνητρα για τη χρήση προφυλακτικού, μπορεί να μην αποδειχθούν ικανά να υπερκεράσουν τη χρήση προφύλαξης. Επίσης η έρευνα επαληθεύει προηγούμενα ευρήματα σχετικά με την ύπαρξη αρνητικής γραμμικής σχέσης μεταξύ της διάρκειας της σχέσης και της χρήσης προφυλακτικού. Στα συμπεράσματα της εργασίας η σύνδεση των ευρημάτων με τον σχεδιασμό μας καμπάνιας υπέρ της χρήσης μέτρων προφύλαξης κατά τη σεξουαλική επαφή συνιστά μια επιστημονικά προκλητική ιδέα που η μελλοντική έρευνα μπορεί να εξετάσει διεξοδικά.

Οι Π. Ανδριοπούλου και Κ. Καφέτσιος επιχειρούν μια κριτική βιβλιογραφική επισκόπηση των *προσανατολισμών του δεσμού και της κοινωνικής αντίληψης του συναισθήματος δίνοντας έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζουν σχετικά τα κοινωνικά κίνητρα*. Η εργασία εντοπίζει την σχετικά περιορισμένη κατανόηση της επιρροής που η οργάνωση του δεσμού των ενηλίκων έχει στην αντίληψη του συναισθήματος. Οι συγγραφείς θέτουν ως θεωρητική βάση της συζήτησής τους τις θεωρίες της κινητοποιημένης κοινωνικής νόησης και της κοινωνικής αντίληψης του συναισθήματος και παρουσιάζουν εναργώς θεωρητικές ορίζουσες και συναφή ερευνητικά ευρήματα εντοπίζοντας ταυτόχρονα ελλείψεις της τρέχουσας ερευνητικής παραγωγής. Αρχικά, παρουσιάζεται η θεωρία του δεσμού των ενηλίκων σε συνδυασμό με πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα και στη συνέχεια η επισκόπηση επικεντρώνεται στην παρουσίαση ευρημάτων που αναδεικνύουν τη σύνδεση μεταξύ των προσανατολισμών του δεσμού των ενηλίκων και της αντίληψης του συναισθήματος. Ο συλλογι-

σμός που προοδευτικά οικοδομείται γίνεται πιο στέρεος με την εστίαση του ενδιαφέροντος του υπό διαπραγμάτευση θέματος στο ρόλο του κοινωνικού πλαισίου και των κοινωνικών κινήτρων. Μέσα από την κριτική παρουσίαση ενός μεγάλου αριθμού σχετικών ερευνών, η μελέτη προχωρά στην ανάδειξη πρόσφατων ερευνών για το ρόλο των κοινωνικών κινήτρων στην αντίληψη του συναισθήματος. Εδώ οι συγγραφείς ισορροπώντας ανάμεσα στην αποτύπωση των μεθοδολογικών πρακτικών και στον τονισμό των κυριότερων σχετικών ευρημάτων, υποστηρίζουν επαρκώς την επιλογή εστίασης του ενδιαφέροντος στην προαναφερθείσα σχέση μεταξύ κοινωνικών κινήτρων και αντίληψης του συναισθήματος. Στα συμπεράσματα τονίζονται η σημασία των κινητοποιητικών παραγόντων στην κοινωνική αντίληψη του συναισθήματος, τόσο από την πλευρά του σήματος-πομπού, όσο και από τη μεριά του δέκτη. Ακόμη, διευκρινίζεται ότι τα ενεργά μοντέλα δεσμού και η κοινωνική αντίληψη εν γένει δε βασίζονται σε στατικά σχήματα ή ιδιοσυγκρασιακές διαφορές ως χαρακτηριστικά της προσωπικότητας αλλά ότι η δυναμική σχέση / διαπάλη χαρακτηριστικών του ατόμου και της ενίοτε κοινωνικής κατάστασης, επηρεάζουν τα τελικά αποτελέσματα στο γνωστικό, το συναισθηματικό και το συμπεριφορικό επίπεδο.

Η εργασία του **Β. Παυλόπουλου** έχει τίτλο: *Κρίση αξιών ή οι αξίες της κρίσης: Σταθερότητα και μεταβολή προσωπικών και πολιτικών αξιών στην Ελλάδα της ύφεσης*. Σε αυτή την πρωτότυπη εμπειρική έρευνα ο συγγραφέας αποπειράται να μελετήσει τη σταθερότητα και τη μεταβολή των προσωπικών αξιών, των πολιτικών αξιών και της πολιτικής ιδεολογίας στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Με βάση την εκσυγχρονιστική θεωρία του Inglehart και το μοντέλο διπλής επεξεργασίας για τους προσδιοριστικούς παράγοντες της πολιτικής ιδεολογίας, σχεδιάστηκε μια δημοσκοπική έρευνα αποτίμησης των ως άνω αναφερομένων εννοιών σε δύο χρονικά σημεία, το 2009 και το 2014. Στην έρευνα έλαβαν συνολικά μέρος 906 άτομα προερχόμενα από το γενικό πληθυσμό (385 στην πρώτη περίπτωση και 521 στη δεύτερη). Όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν

ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς που αξιολόγησαν τις προσωπικές και πολιτικές τους αξίες καθώς και την ιδεολογική τους τοποθέτηση στη βάση των σχετικών θεωριών και ερευνητικών εφαρμογών τους από τον S. Schwartz. Η στατιστική διαχείριση των δεδομένων είναι ενδιαφέρουσα, καθώς, εκτός από την υιοθέτηση πολυ-μεταβλητής ανάλυσης παλινδρόμησης, αναπτύσσεται ένα σύνθετο μοντέλο δομικών εξισώσεων για να συνοψίσει τις σχέσεις ανάμεσα στις προσωπικές αξίες, τις πολιτικές αξίες και την ιδεολογία με βάση τη σύνθεση των υφιστάμενων θεωρητικών προσεγγίσεων και των προηγούμενων ερευνητικών πορισμάτων. Τα ευρήματα αποτυπώνουν υποχώρηση των αξιών της υπέρβασης του εαυτού αλλά συγχρόνως και του συντηρητισμού σε μικρότερο, όμως, βαθμό. Επίσης, φαίνεται ότι η υιοθέτηση συντηρητικών αξιών οδήγησε σε πιο δεξιό προσανατολισμό στο δεύτερο χρόνο μέτρησης (2014). Ακόμη, επιβεβαιώνεται η σταθερότητα ενός αξιακού μοντέλου της ιδεολογίας που περιλαμβάνει δύο συνιστώσες: της διατήρησης έναντι της αλλαγής του status και της αποδοχής έναντι της απόρριψης των κοινωνικών ανισοτήτων. Τα ευρήματα ερμηνεύονται στη βάση κλασικών θεωριών της κοινωνικής ψυχολογίας, όπως η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας και η θεωρία των κοινωνικών αξιών και σε κάθε περίπτωση η διαπραγμάτευσή τους γίνεται με αναφορά στα αντίστοιχα δεδομένα από τη διεθνή βιβλιογραφία.

Το ειδικό αφιέρωμα κλείνει η εργασία του **Ε. Λαμπριδίη** με τίτλο: *Κίνητρα φιλο κοινωνικής συμπεριφοράς: Αγνός αλτρουισμός ή ψυχολογικός εξαναγκασμός*; Κύριο ζητούμενο της πρωτότυπης, αυτής, πειραματικής έρευνας πεδίου είναι η ανάδειξη των κινήτρων που υπογραμμίζουν την εκδήλωση της φιλο-κοινωνικής συμπεριφοράς. Έχοντας ως θεωρητική αφετηρία την υπόθεση ενσυναίσθησης-αλτρουισμού και το μοντέλο της αποφευκτικής μείωσης της έξαψης ο συγγραφέας αναδεικνύει τη σημασία της μελέτης των ακόλουθων παραμέτρων στην προσπάθεια ανάδειξης των κινήτρων της φιλο-κοινωνικής συμπεριφοράς: την οικειότητα με το άτομο που πάσχει, την πίεση για

λήψη βοήθειας από τον ίδιο τον πάσχοντα και το επίπεδο της σοβαρότητας της κατάστασης που ο πάσχων αντιμετωπίζει. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 128 ενήλικες που ισοκατανεμήθηκαν σε 8 πειραματικές συνθήκες οι οποίες διαμορφώθηκαν στη βάση των τριών μεταβλητών που αναφέρονται πιο πάνω, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη το επίπεδο ενσυναίσθησής τους και την τάση τους (χαμηλή vs. υψηλή) για την εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας. Ενδιαφέρουσα μεθοδολογικά είναι η ανοιχτή ερώτηση προς τους συμμετέχοντες κατά το τέλος της διαδικασίας σχετικά με τους λόγους που εκείνοι επικαλούνται για να εξηγήσουν την απόφασή τους να βοηθήσουν τον πειραματικό συνεργό. Τα ευρήματα αναδεικνύουν τη σημαντική επίδραση των μεταβλητών της οικειότητας και της πίεσης για λήψη βοήθειας και η επεξεργασία των απαντήσεων στην ερώτηση ανοιχτού τύπου διευκρινίζει την τάση των ατόμων να χρησιμοποιούν την εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας ως μέσο ψυχολογικής απόδρασης από μια κατάσταση δυνητικής παροχής βοήθειας. Η επίκληση της θεωρίας του D. Batson για τα κίνητρα εκδήλωσης της φιλο-κοινωνικής συμπεριφοράς συνεισφέρει στην κατανόηση των ευρημάτων, ενώ η έννοια της ηθικής υποκρισίας, όπως συνδυάζεται ερμηνευτικά με την διαφανόμενη τάση πρόταξης του κινήτρου της συνέπειας προς τις ηθικές αρχές, συγκροτεί μια θεωρητικά προκλητική και ερευνητικά υποσχόμενη προοπτική για την μελλοντική έρευνα στο συγκεκριμένο πεδίο.

Τέλος, ευχαριστίες οφείλονται στους **Ξ. Χρυσόχου** και **Γ. Προδρομίτη** για την σημαντική τους συνεισφορά με την ιδιότητα των σχολιαστών σε αυτό το ειδικό τεύχος του περιοδικού *Ψυχολογία*, στους κριτές των εργασιών για τη λεπτομερή διόρθωση με τα χρήσιμα σχόλια και τις γόνιμες παρατηρήσεις τους, στη Διεύθυνση σύνταξης του περιοδικού *Ψυχολογία* για την άφογη συνεργασία και την εμπιστοσύνη με την οποία περιέβαλλε το παρόν εγχείρημα και, ασφαλώς, στους συγγραφείς των εργασιών για την πολύτιμη συνεισφορά τους στην υλοποίηση της έκδοσης του παρόντος ειδικού αφιερώματος.

Βιβλιογραφία

- Boutillier, R. G., Roed, J. C., Svendsen, A. C. (1980). Crises in the two social psychologies: A critical comparison. *Social Psychology Quarterly*, 43 (1), 5-17.
- Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2014). *Essential social psychology (3d edition)*. London: Sage Publications Ltd.
- Doise, W. (1980). Levels of explanation. *European Journal of Social Psychology*, 10 (3), 213-231.
- Dovidio, J. F. (2013). Bridging intergroup processes and intergroup relations: Needing the twain to meet. *British Journal of Social Psychology*, 52 (1), 1-24.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., Borgida, E., Bargh, J. A. (2015). *APA handbook of personality and social psychology, Volume 1: Attitudes and social cognition*. Washington, DC: APA. <http://dx.doi.org/10.1037/14341-000>.
- Ναυρίδης, Κ. (1994). *Κλινική κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Παπαστάμου, Σ. (1989). *Εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Παπαστάμου, Σ. (2001). *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία: Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Stryker, S. (1977). Developments in "two social psychologies": Toward an appreciation of mutual relevance. *Sociometry*, 40 (2), 145-160.
- Turner, J. C. & Reynolds, K. J. (2010). The story of social identity. In T. Postmes & N. Branscombe (Eds.). *Rediscovering Social Identity: Core Sources* (pp. 13-32). New York: Psychology Press.

Aspects of current social-psychological research: Introduction

EFTHYMIOS LAMPRIDIS¹

ABSTRACT

The *Introduction* to the current special issue has two goals: First, to determine the concept and the content of the scientific field of social psychology by focusing on the scientific and the epistemological grounding of the discipline and by highlighting the continuing development of social psychological research objectives through recourse to research areas and methods. Also, to pinpoint the contribution of Greek social psychologists in the ongoing scientific debate, both nationally and internationally. Second, to critically review the papers that appear in this special issue of *Psychology*, offering to the reader a summarized view of the content, theoretical basis, research method (s), findings and conclusions of each one of them. λους και τους ερευνητές.

1. Address: Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace.